

М.І. Войтенко, В.А. Лук'янець

**ОСОБЛИВОСТІ ПРИРОДНОГО ПОНОВЛЕННЯ ДУБОВИХ ДЕРЕВОСТАНІВ
В БАСЕЙНІ Р. ВОРСКЛИ**

Український НДІ лісового господарства та агролісомеліорації ім. Г.М.Висоцького

Ключові слова: дуб, клен, ясен, кількість поновлення, динаміка, підлісок, природні ліси

Зроблено ретроспективний аналіз попередніх даних і результатів наших досліджень, що дало змогу простежити динаміку стану природного поновлення в природних дубових деревостанах в басейні р.Ворскли

Серед листяних лісів України переважають дубові. Потреба в дубовій деревині (яка ціниться з давніх пір і є об'єктом багатостороннього господарського використання завдяки своїм технічним якостям і красивому зовнішньому вигляду) зростає з кожним роком, а з нею зростають ціни на світовому ринку.

Значна роль дібров і в екологічному відношенні: вони виконують водорегулюючі та ґрунтозахисні функції, велика їхня естетична цінність. Ріст дуба в густонаселених районах, з одного боку, а цінність породи, з іншого, сприяли посиленому впливу людини на дубові ліси [4,5,8]. Це призвело до великих змін структури цих лісів, погіршення їх будови, зниженню стійкості і продуктивності, збідненню біологічного і видового різноманіття лісів, і, як наслідок, знецінення в економічному відношенні.

Відновлення дубових лісів – одне з найважливіших питань ведення господарства в них, вирішення якого визначатиме їх розвиток і продуктивність. Відновлення деревостанів полегшується використанням природного поновлення, так як в цьому випадку використовуються великі природні ресурси.

Природне поновлення, зазвичай, прийнято розділяти на попереднє (коли нове покоління з'являється під наметом материнського насадження до рубки) і наступне (відновлення після вилучення деревостану). В різних лісорослинних зонах і різних типах лісу воно відбувається неоднаково, оскільки залежить від врожаю насіння, періодичності плодоношення порід, здатності їх утворювати поросль, ступеня зімкненості крон, стану надґрунтового покриву і рівня антропогенної діяльності [5,7].

Насіннєве поновлення більш довговічне ніж порослеве. Негативними рисами насіннєвого відновлення є тривалий період лісовідновлення, повільний ріст підросту під наметом у перші роки, відносно рідка повторюваність насіннєвих років у деревостанах, а також додаткові затрати коштів на проведення господарських заходів щодо сприяння його появі. Переваги порослевого відновлення полягають у швидкому зростанні порослі в перший період життя і більш повному повторенні спадкових властивостей материнського деревостану, а серед недоліків: недовговічність нового покоління, особливо в наступних генераціях; відносно швидке зупинення інтенсивного росту; нижчі технічні якості деревини та менша стійкість деревостанів до збудників хвороб [5]

В 60-ті-70-ті роки низкою авторів [1,2,6], а також в 90-ті [3] були проведені дослідження по визначенню складу та ефективності природного поновлення в дубових лісах в басейні р.Ворскли.

Метою наших досліджень було проведення ретроспективного аналізу попередніх та отримання нових даних по природному поновленню, що дало б змогу простежити динаміку його стану в різних за структурою і віком дубових деревостанах, розташованих у різних ТЛУ цього регіону.

Для визначення наявної кількості самосіву та підросту, їх життєздатності, а також успішності природного поновлення були закладені пробні площі (ПП) у підприємствах Сумської та Полтавської областей: ДП "Тростянецьке ЛГ", ДП "Охтирське ЛГ", ДП "Гадяцьке ЛГ" за методикою УкрНДЛГА [9].

ПП №1 (кв.52 Маківське лі-во ДП "Тростянецьке ЛГ") розміщена на плато з рівнинним рельєфом. У материнському деревостані типу свіжої кленово-липової діброви (без'ясеневий варіант) після того, як взимку 1942-43 рр. була проведена рубка, на зрубі добре відновився дуб із супутніми породами (сформувався природний підріст з великою часткою дуба). В 1973 році деревостан віком 120 років II бонітету з повнотою 0,8 мав склад 8Дз2Лп.д+Кл.г од. Гшз, Ябл., середню висоту (Нсер) – 31,2 м та середній діаметр (Дсер) – 44,3 см. Тридцятирічний сформований підріст мав Нсер: дуба – 10,9 м, липи – 10,5 м, клена – 8,6 м., Дсер – 10,6 см., 11,3 см. і 8,8 см відповідно. Через недостатність другорядних порід спостерігається кривизна та погане очищення від сучків, тощо. На площі у підрості нараховувалося близько 1700 шт/га, з них 1369 дуба. Нині, у віці 150 років склад деревостану II бонітету та з повнотою 0,7 такий: 10Дз+Лп.д+Кл.г Нсер – 28 м., Дсер – 40 см, Сформувався підлісок із ліщини та свідини. Підріст задовільний, середньої густоти, нерівномірний у кількості 2,6 тис.шт/га, з них 2,3 тис.шт дуба, причому лише 20% вражені мучнистою рослою.

ПП №2 (кв. 54 Маківське лі-во ДП "Тростянецьке ЛГ"). Природний дубовий деревостан з розмежуванням ранньої та пізньої форм по площі (дуб ранній у верхній частині, похилого схилу, а пізній – в пониженні) типу свіжої кленово-липова діброва. В 1973 р. у віці 110 років деревостан I бонітету з повнотою 0,7 мав склад 10Дз од Кл.г, Лп.д., Нсер – 32 м., Дсер – 36 см. Ділянка відібрана як плюс-насадження. Є екземпляри з діаметром 48 см та висотою 34 м. Стан підросту кількістю 1,8 тис.шт./га задовільний, нерівномірний, у гарному стані з малим % враження захворювань. Сьогодні підріст, налічує 2,8 тис.шт./га, з них 1,8 тис.шт. дуба, тобто ефективність відновлення задовільна.

ПП №3 (кв.39 Нескучанське лі-во ДП "Тростянецьке ЛГ") У 1996 р у віці 120 років деревостан I бонітету з по-

внотою 0,7 типу свіжої кленово-липово-ясеневі дїброви має склад 4Дз3Яз2Лп.д1Кл.г, Нсер – 30 м, Дсер – 48 см. У підліску ліщина середньої густоти. Поновлення життєздатне, але його кількість недостатня (1,2 тис. шт./га, з них: дуба – лише 220 екземплярів, а ясена – 712 шт). Територія є лісовим генетичним резерватом. Сьогодні стан поновлення не змінився, при проведенні підрахунків маємо 960шт/га екземплярів різних порід, серед яких дуба 170, а ясена – 523 шт. Це свідчить про те, що в цьому типі головна порода дуб заміщується ясенем, а отже деревостан слід формувати з цих двох порід.

ПП №4 (кв.57 Солдатське лі-во ДП "Охтирське ЛГ"). Природний дубовий лісостан віком 130 років II бонітету з повнотою 0,7 має склад 7Дз3Яз1Лп.д+Кл.п типу ясеневоліпова дїброва з Нсер – 28,4 м., Дсер – 30,6 см., розміщений на крутому схилі, де постійно спостерігається інтенсивний вплив водної ерозії під дією поверхневого стоку. У 2006 р. закладена пробна площа, на якій при підрахунку підросу встановлено незадовільний стан поновлення. Лише 650 шт/га екземплярів, з них дуба – 83, нежиттєздатного з нерівномірним розміщенням по території.

ПП №5 (кв.7 Краснолуцьке лі-во ДП "Гадяцьке ЛГ"). Деревостан віком 110 років II бонітету з повнотою 0,6 має склад 4Дз3 Кл.г2 Лп.д 1Яз +Гш.з. типу кленово-липова дїброва з Нсер – 26,4 м., Дсер – 29,6 см. Підріст сформований з клена польового та татарського, липи, осики. З кількості 640 шт/га екземплярів, дуба лише 56 шт, а осики – 420, решта – клени, груша., Поновлення деревостану незадовільне, нерівномірне. Спостерігається заміна дубового деревостану на осичник.

ПП №6 (кв.68 Гадяцьке лі-во ДП "Гадяцьке ЛГ") Деревостан у віці 140р III бонітету з повнотою 0,6, типу кленово-липова дїброва має склад 3Дз3Ос2Лп.д2Кл.г, Нсер – 25,6 м, Дсер – 35 см. У складі поновлення, віком до 5 років з нерівномірним розміщенням, головна порода – дуб – відсутня, а переважають другорядні породи осика та клен. Ефективність поновлення незадовільна.

Отримані дані свідчать про те, що в різних за структурою і віком деревостанів досліджуваного регіону суттєві різниці за складом і в кількості поновлення не виявлено.

Відмітимо, що природне поновлення у деревостанах відрізняється за складом і кількістю в залежності від ТЛУ (в кленово-липовій дїброві в складі переважає дуб, а в ясеневоліповій – до головної породи додається ще й ясен)

Дані щодо впливу на стан та кількість природного поновлення в дубових деревостанах господарських заходів будуть отримані в поточному році.

ВИСНОВКИ

Наявність достатньої кількості благонадійного підросу задовільного стану в природних дубових лісах в басейні р.Ворскли в різних ТЛУ свідчить про можливість формування повноцінного деревостану природним шляхом. Застосування відповідних лісгосподарських заходів щодо сприяння та збереження природного поновлення позитивно впливатиме на відтворення природних дубових лісів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бережной М.И. Богомолов А.П. Патлай И.Н. Лучшие образцы лесных культур и естественных древостоев в Маковском лесничестве Тростянецкого лесхозага Сумской области.- Тростянец, 1973.
2. Бережной М.И. Плодоношение и естественное возобновление основных лесообразующих пород в северной Левобережной Лесостепи УССР: Автореферат дисс... канд. с.-х. наук. - Харьков, 1979.
3. Голячук С.С. Дослідження способів вирощування деревостанів дуба і ясена для цільових сортментів в дїбровах лівобережної України: Автореферат дисс... канд. с.-х. наук.- Харьков, 1995.
4. Дубравы и повышение их продуктивности. Научные труды ВАСХНИЛ.- М.: Колос, 1981.
5. Дубравы СССР (Том I-IV).- М.-Ленинград: Гослесбуиздат, 1949, 1951, 1952.
6. Игнатенко В.А. Оптимальный состав и размещение пород в насаждениях свежей ясеневоліповой дубравы Левобережной Лесостепи УССР на разных этапах роста: Автореферат дисс... канд. с.-х. наук. - Харьков, 1985.
7. Исследования по агролесомелиорации и лесоводству. Труды. Том 190.- Харьков, 1972.
8. Молчанов А.А. Губарева.В.А. Формирование и рост дуба на вырубках в лесостепи.- М.: Наука, 1965.
9. Справочник лесоведа под ред. П.С.Пастернака.- К.: Урожай, 1990.

Надійшла 19.03.2008р.

М.И. Войтенко, В.А. Лукьянец

Особенности естественного возобновления дубовых древостоев в бассейне р. Ворскла

Проведен ретроспективный анализ предыдущих данных и результатов наших исследований, что дало возможность отследить динамику состояния естественного возобновления в естественных дубовых древостоях в бассейне р.Ворскла.

Ключевые слова: дуб, клен, ясень, количество возобновления, динамика, подлесок, естественные леса

M.I. Voytenko, V.A. Lukyanets

Peculiarities of natural regeneration in oak forests in basin of r. Vorskla

Retrospective analyzes of previous data and results of our investigation was done. Dynamics of natural regeneration condition in natural oak forests in basin of r. Vorskla was observed.

Key words: oak, maple, ash, quantity of regeneration, dynamics, undergrowth, natural forests

Відомості про авторів:

Войтенко М.І., аспірант, Український НДІ лісового господарства та агролісомеліорації ім. Г.М. Висоцького;
Лук'янець В.А., ст. наук. сп. Український НДІ лісового господарства та агролісомеліорації ім. Г.М. Висоцького.

Адреса для листування:

Лук'янець В.А., 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 86. Тел./факс: (097) 372-83-57